

**Działaj
lokalnie**

Tomasz Schimanek¹

Wolontariat w warunkach epidemii

Dziesięć praktycznych wskazówek dla organizatorów wolontariatu i wolontariuszy

Epidemia wirusa COVID-19 oraz jej konsekwencje zmieniają sposób świadczenia wolontariatu oraz innych form pomocy osobom potrzebującym wsparcia. Te zmiany niosą za sobą nowe wyzwania dla organizatorów wolontariatu, wolontariuszy i osób korzystających z ich wsparcia, są jednak konieczne ze względów prawnych i zdrowotnych.

Aby ułatwić dostosowanie się do tych wyzwań, sformułowałem dziesięć, prostych wskazówek dla organizatorów wolontariatu i wolontariuszy. Uwzględniają one kluczowe zmiany dotyczące pracy ochotniczej w warunkach epidemii.

Wolontariuszem w ogólnym znaczeniu jest każda osoba fizyczna, która dobrowolnie i bez wynagrodzenia pomaga innym. Jeżeli taka osoba działa samodzielnie, to sama ponosi całkowitą odpowiedzialność za swoje działania, także w kontekście bezpieczeństwa epidemicznego. Jeżeli jej pracę społeczną organizuje ktoś inny, na przykład pracodawca, to również on ponosi odpowiedzialność za działania wolontariuszy, w tym także odpowiednie przygotowanie ich do wykonywania pracy społecznej. Część osób pomagających potrzebującym jest wolontariuszami w rozumieniu ustawowym. Oznacza to, że spełniają warunki określone w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (dalej w skrócie nazywaną ustawą o pożytku). Podstawowym z nich jest to, że wolontariusz ustawowy nie działa samodzielnie, jego praca jest zlecona przez organizatora wolontariatu, np. ośrodek pomocy społecznej czy organizację pozarządową.

Wskazówki dotyczą wszystkich wolontariuszy, zarówno ustawowych, jak i nie ustawowych.

¹ Tomasz Schimanek jest ekspertem ds. organizacji pozarządowych i programów społecznych Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce

➔ **Wskazówka 1: Trzeba na bieżąco śledzić prawne regulacje dotyczące stanu epidemii oraz przestrzegać określonych w nich zakazów i nakazów**

Życie codzienne w okresie epidemii jest regulowane poprzez specjalne ustawy oraz rozporządzenia. Wprowadzają one różnego rodzaju ograniczenia i obowiązki dotyczące osób fizycznych i prawnych, w tym także wolontariuszy i organizatorów wolontariatu. Trzeba na bieżąco śledzić te regulacje, aby wiedzieć, jakie rozwiązania aktualnie obowiązują. **Nieznajomość prawa, nawet w tak wyjątkowej sytuacji jak epidemia, nie jest usprawiedliwieniem dla jego niestosowania.**

Wszystkie istotne akty prawne dotyczące stanu epidemii publikowane są na bieżąco w Dzienniku Ustaw, który dostępny jest pod adresem internetowym: www.dziennikustaw.gov.pl/DU

Obecnie (stan na 6 kwietnia) kluczowe z punktu widzenia pracy wolontariuszy jest rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz. U. 2020 r. poz. 566): <http://dziennikustaw.gov.pl/D2020000056601.pdf>

Ważne, aby śledzić pojawiające się akty prawne regularnie, ponieważ co kilka dni mogą pojawiać się nowe rozporządzenia, zmieniające obowiązki spoczywające na obywatelach.

➔ **Wskazówka 2: Przestrzeganie zakazu przemieszczania się**

Do dnia 11 kwietnia na terenie całego kraju obowiązuje **zakaz przemieszczania się**. Nie dotyczy on osób, które wykonują obowiązki służbowe lub czynności zawodowe, osób zaspokajających niezbędne potrzeby oraz osób wykonujących ochotniczo i bez wynagrodzenia świadczeń na rzecz przeciwdziałania skutkom COVID-19, w tym w ramach wolontariatu.

Oznacza to, że osoby pracujące ochotniczo, niezależnie czy są wolontariuszami w rozumieniu ustawowym, czy też nie, mogą wychodzić z domu i przemieszczać się, jeżeli pomagają w przeciwdziałaniu skutkom epidemii koronawirusa.

Jest to bardzo pojemne sformułowanie, bo nie dotyczy przeciwdziałania samej epidemii, ale jej skutkom, a te są różnorodne i dotyczą różnych grup osób. Mieści się w tym na przykład robienie przez wolontariuszy zakupów osobom starszym, które z uwagi na zwiększone ryzyko zachorowania nie powinny wychodzić z domu, czy też pomoc w lekcjach dzieciom korzystającym obecnie wyłącznie z edukacji zdalnej.

Przemieszczający się wolontariusz może zostać skontrolowany przez różne służby (policja, wojsko, straż miejska) pod kątem przestrzegania zakazu poruszania się. W takiej sytuacji wolontariusz powinien móc potwierdzić, że wykonuje pracę społeczną związaną z przeciwdziałaniem skutkom epidemii. W przypadku wolontariatu ustawowego będzie to porozumienie (umowa) wolontariackie zawarte pomiędzy wolontariuszem a organizatorem wolontariatu. Zgodnie z ustawą o pożytku, jeżeli praca wolontariusza ma być wykonywana w okresie nie dłuższym niż 30 dni, porozumienie może być ustne, jeżeli ten okres jest dłuższy, musi być sporządzone na piśmie.

W obecnej sytuacji, dla komfortu poruszania się wolontariusza, każde porozumienie powinno być zawierane na piśmie.

Wolontariusze nieustawowi, którzy samodzielnie pomagają innym osobom, na przykład swoim sąsiadom, mogą pozyskać ich pisemne oświadczenia potwierdzające świadczoną pomoc. W ostateczność w trakcie kontroli wolontariat można potwierdzić telefonując do osoby, której pomaga wolontariusz.

➔ **Wskazówka 3: Niepełnoletni wolontariusze poruszają się tylko z osobą dorosłą**

Kolejny zakaz dotyczy **osób niepełnoletnich, które nie mogą poruszać się samodzielnie, bez asysty osoby dorosłej**. Dotyczy to także pełnienia obowiązków wolontariusza. Jest to zakaz bezwzględny, nawet w sytuacji, w której osoba niepełnoletnia ma umowę wolontariacką i zgodę opiekunów prawnych. Każdy niepełnoletni wolontariusz musi poruszać się w towarzystwie osoby dorosłej, która niekoniecznie musi być wolontariuszem.

➔ **Wskazówka 4: Tylko dwie osoby z zachowaniem dystansu**

Należy także pamiętać, że **można poruszać się w grupach maksymalnie dwuosobowych**, chyba, że dotyczy to rodziny. **Odległość między tymi osobami musi być nie mniejsza niż 2 metry**. Jednak nie dotyczy to opiekuna (w tym także wolontariusza) dziecka do ukończenia 13-tego roku życia, osoby z orzeczoną niepełnosprawnością lub orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego lub osoby, która ze względu na stan zdrowia nie może poruszać się samodzielnie. W takich przypadkach dystans między osobami nie musi być zachowany.

Jeżeli wolontariusz przemieszcza się komunikacją zbiorową, to powinien pamiętać, że w pojeździe może być maksymalnie tylu pasażerów, ile wynosi połowa miejsc siedzących.

➔ **Wskazówka 5: Wspólne wycieczki i spotkania tylko w świecie wirtualnym**

Do 11 kwietnia obowiązuje zakaz zgromadzeń, czyli spotkań w miejscach publicznych, w których bierze udział więcej niż 2 osoby nie będące rodziną. Nie dotyczy to spotkań związanych z wykonywaniem działalności zawodowej, ale nie ma tu wyłączenia dla wolontariatu. W połączeniu z ograniczeniem przemieszczania się w grupach maksymalnie dwuosobowych oznacza to, że wolontariusz nie może na spacer czy na wycieczkę zabrać więcej niż jedną osobę. Wolontariusze nie mogą także w miejscach publicznych uczestniczyć w spotkaniach większych niż dwuosobowe. Duża część z tych miejsc, m.in. parki, muzea, promenady czy ogrody zoologiczne i botaniczne jest zresztą do odwołania zamknięta.

W tej sytuacji, w miarę możliwości, wspólne spotkania wolontariuszy, czy też wspólne spotkania z podopiecznymi można organizować zdalnie. Można także organizować dla podopiecznych wirtualne wycieczki, coraz więcej miejsc publicznych oferuje takie możliwości. Ograniczenia zgromadzeń obowiązują do 11 kwietnia, od 12 kwietnia zgromadzenia w miejscach publicznych będą mogły być organizowane pod warunkiem, że liczba uczestników wraz z organizatorami nie przekroczy 50 osób.

➔ **Wskazówka 6: Wolontariusz musi znać zasady bezpieczeństwa**

Zgodnie z ustawą o pożytku **organizator wolontariatu ma obowiązek poinformować wolontariusza o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa związanym z wykonywanymi świadczeniami oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami**. W obecnej sytuacji dotyczy to także zagrożeń związanych z COVID-19. Do podstawowych zasad bezpieczeństwa w okresie epidemii należą:

- ➔ bezwzględne odstępianie od wykonywania obowiązków, w sytuacji, w której wolontariusz ma objawy mogące świadczyć o potencjalnym zarażeniu COVID-19 (wysoka gorączka, suchy kaszel, duszności) i powiadomienie o tym fakcie organizatora wolontariatu, podopiecznych oraz skontaktowanie się z telefonicznie ze stacją sanitarno-epidemiologiczną w celu ustalenia dalszego postępowania,
- ➔ zachowanie szczególnej ostrożności w kontaktach z podopiecznymi będącymi na kwarantannie lub zarażonymi COVID-19,
- ➔ częste i dokładne mycie rąk z użyciem mydła lub środków dezynfekujących,
- ➔ unikanie dotykania oczu, nosa i ust w trakcie wykonywania pracy wolontariackiej,
- ➔ zakrywanie ust i nosa zgiętym łokciem lub chusteczką w trakcie kaszlu lub kichania,
- ➔ unikanie, jeżeli to możliwe, kontaktu fizycznego z innymi osobami, zachowywanie bezpiecznej odległości w relacjach bezpośrednich (1-1,5 metra),
- ➔ regularne dezynfekowanie powierzchni dotykowych, czyli klamek, biurek, włączników światła, poręczy, itp.,
- ➔ dezynfekowanie lub mycie produktów dostarczanych podopiecznym,
- ➔ regularne dezynfekowanie telefonów oraz nie korzystanie z nich w trakcie spożywania posiłków.

Te zasady mają charakter uniwersalny, dlatego wolontariusz powinien je przekazać swoim podopiecznym, dla wielu z nich może być to ważne źródło informacji o tym, jak się zachowywać w obecnej sytuacji.

Organizatorzy wolontariatu, wolontariusze i podopieczni powinni korzystać ze sprawdzonych źródeł wiedzy o koronawirusie, ich wykaz znajduje się na końcu tekstu. W miarę możliwości organizator wolontariatu powinien wydrukować i przekazać wolontariuszom dostępne na stronach

internetowych wymienionych poniżej ulotki, opisujące podstawowe zasady bezpieczeństwa. Będzie to dobre źródło informacji dla samych wolontariuszy, ale ulotki mogą oni również przekazywać swoim podopiecznym.

➔ **Wskazówka 7: Zapewnienie bezpieczeństwa pracy wolontariusza**

Organizator wolontariatu ma obowiązek zapewnić wolontariuszowi, tak jak każdemu pracownikowi, rękawiczki jednorazowe lub środki do dezynfekcji rąk. W przypadku pracy wolontariuszy w pomieszczeniach, organizator musi zapewnić odległość pomiędzy stanowiskami ich pracy wynoszącą co najmniej 1,5 m.

Te obowiązki wynikają bezpośrednio ze wspomnianego rozporządzenia, ale ustawa o pożytku nakłada na organizatora wolontariatu ogólny **obowiązek zapewnienia wolontariuszowi bezpiecznych i higienicznych warunków pracy.** W obecnej sytuacji, zwłaszcza, gdy wolontariusz ma bezpośredni kontakt z innymi osobami, powinno się go wyposażyć w rękawiczki i to w odpowiedniej ilości, bo trzeba na przykład uwzględnić fakt, że wolontariusz po wejściu do domu podopiecznego musi zdjąć rękawiczki i je wyrzucić, a przy wyjściu założyć kolejną parę. Obok rękawiczek na wyposażeniu wolontariusza powinna być odpowiednia ilość maseczek ochronnych oraz płyn dezynfekujący. Z uwagi na trudności w pozyskaniu środków ochrony osobistej, jeżeli wolontariusz jest w stanie kupić je na własną rękę, organizator wolontariatu powinien pokryć koszty takiego zakupu.

Organizator wolontariatu, o ile jest to możliwe, poprzez wolontariuszy może zaopatrzyć w rękawiczki, maseczki czy płyn dezynfekujący także osoby korzystające z pracy wolontariuszy, w szczególności, gdy należą one do grup zwiększonego ryzyka, czyli do osób chorych lub starszych.

Jeżeli wolontariusz działa samodzielnie, to we własnym interesie i interesie podopiecznych, powinien sam zadbać o rękawiczki, maseczki i środki dezynfekujące oraz o ewentualne wyposażenie w nie osób, którym pomaga.

➔ **Wskazówka 8: Wolontariusz powinien być ubezpieczony**

Zgodnie z ustawą o pożytku, jeżeli wolontariusz świadczy pracę w okresie do 30 dni, to organizator **ma obowiązek wykupić dla niego ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków.** Jeżeli praca trwa dłużej, to wolontariusz automatycznie podlega temu ubezpieczeniu na zasadach ogólnych. W obecnej sytuacji, choć nie jest to obowiązek ustawowy, organizator wolontariatu powinien także, niezależnie od długości okresu pracy wolontariusza, **wykupić dla niego ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej w zakresie wykonywanych świadczeń.** Powinien także zgłosić wolontariusza do **ubezpieczenia zdrowotnego**, jeżeli nie jest on objęty ubezpieczeniem zdrowotnym z innego tytułu. Samodzielni wolontariusze najczęściej będą objęci ubezpieczeniami z tytułu wykonywania pracy zawodowej, jeżeli tak nie jest, do ich decyzji należy, czy takie ubezpieczenia wykupywać.

➔ Wskazówka 9: Preferowanie kontaktów zdalnych

W celu minimalizowania ryzyka zarażenia się koronawirusem wolontariusze, o ile to możliwe, powinni kontaktować się i pomagać podopiecznym w sposób zdalny, używając do tego telefonów, poczty elektronicznej czy Internetu. Wiele spraw można w ten sposób załatwić, choć oczywiście nie wszystkie i w przypadku każdego podopiecznego.

Dotyczy to także kontaktów wolontariusza z organizatorem wolontariatu oraz kontaktów między wolontariuszami. Organizator wolontariatu powinien tak zaplanować pracę wolontariuszy, aby ograniczyć kontakty bezpośrednie i wykorzystać metody pracy zdalnej. Przykłady i narzędzia pomocne w organizowaniu wolontariatu na odległość, znaleźć można między innymi na stronie internetowej Fundacji Dobra Sieć poświęconej e-wolontariatowi: <http://e-wolontariat.pl/> oraz na stronie internetowej Fundacji TechSoup: www.techsoup.pl/

➔ Wskazówka 10: Czujność, empatia, kreatywność

Obecna sytuacja, podobnie jak sam wirus, który ją spowodował, jest dla wszystkich zupełnie nowa. Wiedza na temat epidemii wciąż jest niewielka, dlatego poza stosowaniem się do wskazówek organizatorzy wolontariatu i wolontariusze powinni w okresie epidemii zachować **wzmoczoną czujność** i unikać sytuacji, które potencjalnie mogą nieść zagrożenie dla nich samych i dla podopiecznych. Organizator wolontariatu powinien utrzymywać bieżący kontakt z wolontariuszami i reagować na ich sygnały dotyczące ewentualnych zagrożeń. W okresie epidemii nie wolno ich lekceważyć.

Wolontariusze powinni wykazać się również **zdwoją empatią i cierpliwością** w stosunku do swoich podopiecznych, bo wielu z nich może mieć trudności w odnalezieniu się w obecnej sytuacji. Warto, aby wolontariusze starali się pomóc znaleźć podopiecznym dobre strony w ich obecnym położeniu oraz przekazywali rzetelną wiedzę na temat epidemii i zasad bezpiecznego postępowania w jej okresie.

Ta nowa sytuacja, wymaga także niestandardowych rozwiązań, stąd bardzo przydatna jest **kreatywność** wolontariuszy, wymyślanie nowych sposobów kontaktowania się i pomocy dla podopiecznych, które będą dostosowane do obecnych warunków. W niektórych przypadkach może się okazać, że pomoc wolontariusza nie wystarczy, dlatego warto szukać dodatkowego wsparcia, na przykład na stronach internetowych z ofertami pomocy, w organizacjach pozarządowych lub w ośrodkach pomocy społecznej.

➔ Źródła informacji

Użyteczne źródła informacji dotyczących epidemii, jej skutków oraz ofert pomocy dla potrzebujących:

- ➔ Informacje Głównego Inspektora Sanitarnego dla obywateli: <https://gis.gov.pl/dla-obywateli/>
- ➔ Informacje Ministra Zdrowia: <https://www.gov.pl/web/koronawirus>
- ➔ Materiały informacyjne dotyczące profilaktyki zdrowotnej, w tym plakaty i ulotki można pobrać na stronie: <https://www.gov.pl/web/koronawirus/do-pobrania>
- ➔ Informacje o epidemii dostępne na Facebooku: www.facebook.com/coronavirus_info/?page_source=search
- ➔ Strona na Facebooku z ofertami pomocy: <https://www.facebook.com/groups/widzialnareka/>
- ➔ Aplikacja z ofertami pomocy: <https://app.ihelpyou.app/volunteer/map>

Autor: Tomasz Schimanek

Redakcja techniczna: Paweł Zań

Stan prawny na dzień 6 kwietnia 2020 roku.

Poradnik został przygotowany w ramach programu „Działaj Lokalnie” ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

<http://dzialajlokalnie.pl/>

Poradnik jest częścią *Pakietu Wsparcia Antykryzysowego Programu „Działaj Lokalnie”*

Publikacja dostępna jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe.

Tekst licencji można znaleźć pod adresem: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>.